

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Володимир ШАРАН

16 лютого 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Загальне землезнавство

Назва

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка
 Спеціальність : 014 Середня освіта (Географія)
 Освітня програма : Середня освіта (Географія)
 Статус дисципліни: обов'язкова
 Факультет: біолого-природничий
 Мова навчання: українська
 Кафедра: екології та географії

Дані про вивчення дисципліни

Форма здобуття освіти	Курс	Семестр	Загальний обсяг дисципліни	Кількість годин						Курсова робота	Вид семестрового контролю	
				Аудиторні заняття					Самостійна робота		Залік	Екзамен
				Разом ,	Лекції	Лабораторні і роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття				
Денна	2	1	90/3	30	16	-	14	-	60	-	+	

Робоча програма складена на основі освітньої програми та навчального плану підготовки **магістрів** (120 кредитів ECTS)

Ступінь вищої освіти

Розробники

Ірина БРИНДЗЯ, кандидат біологічних наук, доцент

Мар'яна ДОСВЯДЧИНСЬКА, викладач кафедри екології та географії

Погоджено гарантом освітньої програми:

Надія СТЕЦУЛА, кандидат біологічних наук, доцент

Схвалено на засіданні кафедри екології та географії.

Протокол № 1 від 25 січня 2021 р.

Завідувач кафедри Ірина БРИНДЗЯ

Схвалено на засіданні науково-методичної ради біолого-природничого факультету.

Протокол № 1 від 28 січня 2021 р.

Схвалено на засіданні науково-методичної ради університету.

Протокол № 2 від 16 лютого 2021 р.

1. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: сформувати у студентів *фундаментальні знання з теоретичних основ сучасного землезнавства*, розуміння загальних закономірностей будови, розвитку і функціонування географічної оболонки як цілісної системи та її екологічної ролі у розвитку людини і природи.

Розвинути у здобувачів вищої освіти такі компетентності:

Загальні компетентності:

- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Фахові компетентності:

- Здатність аналізувати і узагальнювати результати досліджень, географічних явищ і процесів.
- Здатність прогнозувати напрямки розвитку сучасної географії на основі загального аналізу розвитку науки і технологій.

Програмні результати:

- Розуміє особливості та досягнення сучасної географічної та освітніх наук.
- Аналізує та порівнює особливості геополітичної, екологічної, демографічної, соціально-економічної ситуації в окремих регіонах світу; тенденції та закономірності розвитку глобальних фізико-географічних та суспільно-просторових процесів.
- Уміє використовувати сучасні інформаційні ресурси з питань географії, екології, природокористування та захисту довкілля.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовою для вивчення навчальної дисципліни «Загальне землезнавство» є знання одержані з геології з основами геоморфології, загальної екології, географії світового господарства, географії населення,.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі вищої освіти повинні знати:

- основні етапи становлення і розвитку загального землезнавства;
- теоретичні основи землезнавства;
- основні риси будови Всесвіту, поняття про Всесвіт, Метагалактику та Нашу Галактику, короткі відомості про планети та інші тіла Сонячної системи;
- основні дані про Землю;
- внутрішню будову Землі, сучасні особливості розподілу суші та моря;
- загальні відомості про географічні оболонки Землі (атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу);
- ритмічні явища в географічній оболонці;
- розвиток географічної оболонки;
- структуру географічної оболонки;
- вплив людини на навколишнє середовище.

вміти:

- характеризувати структуру географічної оболонки;
- оцінювати роль складових географічної оболонки у житті біоти;
- аналізувати будову і фізичні властивості літосфери;

- використовувати знання про літосферу, атмосферу, гідросферу і біосферу при характеристиці екологічного стану екосистем;
- володіти методикою визначення меж географічних оболонок Землі;
- розрізняти основні докази, наслідки та характеристики добового та річного рухів Землі;
- будувати графіки та діаграми, що демонструють основні показники складових географічної оболонки;
- складати схеми колообігу води та картосхеми поширення географічних процесів і явищ у географічній оболонці;
- встановлювати основні чинники впливу на складові географічної оболонки;
- вміти орієнтуватися в положення основних номенклатурних об'єктів (мисів, морів, заток, проток, річок, гір, озер, пустель та ін.);
- орієнтуватися в проблемах охорони природи та раціонального використання природних ресурсів.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання здійснюється за шкалами оцінювання: стобальною, національною і ЄКТС.

А (90 – 100) – оцінка «відмінно» – «5» отримує здобувач, який виявив глибокі знання навчального матеріалу, повно відтворює програмний матеріал, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах із загального землезнавства. Здатний охарактеризувати структуру географічної оболонки; оцінювати роль складових географічної оболонки у житті біоти; аналізувати будову і фізичні властивості літосфери; володіє знанням про літосферу, атмосферу, гідросферу і біосферу при характеристиці екологічного стану екосистем; володіє методикою визначення меж географічних оболонок Землі; розрізняє основні докази, наслідки та характеристики добового та річного рухів Землі; здатний будувати графіки та діаграми, що демонструють основні показники складових географічної оболонки; уміє складати схеми колообіг води та картосхеми поширення географічних процесів і явищ у географічній оболонці; аналізує основні чинники впливу на складові географічної оболонки; вміє орієнтуватися в положення основних номенклатурних об'єктів (мисів, морів, заток, проток, річок, гір, озер, пустель та ін.); вміє розв'язувати задачі; орієнтуватися в проблемах охорони природи та раціонального використання природних ресурсів. Уміє інтерпретувати отримані результати практичної роботи та робити висновки.

В (82 – 89) – оцінка «добре» – «4» отримує здобувач, який виявив глибокі знання навчального матеріалу, повно відтворює програмний матеріал, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах із загального землезнавства, проте допускає незначні неточності в їх інтерпретації; добре орієнтується структурі географічної оболонки; здатний оцінювати роль складових географічної оболонки у житті біоти; аналізувати будову і фізичні властивості літосфери; володіє знанням про літосферу, атмосферу, гідросферу і біосферу при характеристиці екологічного стану екосистем; володіє методикою визначення меж географічних оболонок Землі; розрізняє основні докази, наслідки та характеристики добового та річного рухів Землі; здатний будувати графіки та діаграми, що демонструють основні показники складових географічної оболонки; уміє складати схеми колообігу води та картосхеми географічних процесів і явищ у географічній оболонці із незначними неточностями поширення; аналізує основні чинники впливу на складові географічної оболонки; вміє орієнтуватися в положення основних номенклатурних об'єктів (мисів, морів, заток, проток, річок, гір, озер, пустель та ін.); вміє розв'язувати задачі; орієнтуватися в проблемах охорони природи та раціонального використання природних ресурсів. Уміє інтерпретувати отримані результати практичної роботи та робити висновки; виконав усі види навчальної роботи; уміє інтерпретувати отримані результати практичної роботи та робити висновки.

С (75 – 81) – оцінка «добре» – «4» отримує здобувач, який виявив міцні знання навчального матеріалу, відтворює програмний матеріал, що міститься в основних і додаткових

рекомендованих літературних джерелах із загального землезнавства; добре орієнтується у структурі географічної оболонки; здатний оцінювати роль складових географічної оболонки у житті біоти; аналізувати будову і фізичні властивості літосфери; володіє знанням про літосферу, атмосферу, гідросферу і біосферу при характеристиці екологічного стану екосистем із незначними помилками при інтерпретації; володіє методикою визначення меж географічних оболонок Землі; розрізняє основні докази, наслідки та характеристики добового та річного рухів Землі; здатний будувати графіки та діаграми, що демонструють основні показники складових географічної оболонки; уміє складати схеми колообігу води та картосхеми географічних процесів і явищ у географічній оболонці із незначними неточностями; аналізує основні чинники впливу на складові географічної оболонки; вміє орієнтуватися в положення основних номенклатурних об'єктів (мисів, морів, заток, проток, річок, гір, озер, пустель та ін.); орієнтуватися в проблемах охорони природи та раціонального використання природних ресурсів; вміє розв'язувати задачі з неточностями; здатний проаналізувати попередні знання, однак, допускає певні (неістотні) неточності;

D (67 – 74) – оцінка «задовільно» – «3» отримує здобувач, який виявив недостатньо міцні знання навчального матеріалу, з певними труднощами відтворює програмний матеріал, рідко звертається до матеріалів, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах із загального землезнавства; не достатньо орієнтується в структурі географічної оболонки; нездатний оцінювати роль складових географічної оболонки у житті біоти; не до кінця аналізує будову і фізичні властивості літосфери; не досконало володіє знанням про літосферу, атмосферу, гідросферу і біосферу при характеристиці екологічного стану екосистем; з допомогою розв'язує задачі та складає схеми колообігу води та картосхеми географічних процесів і явищ у географічній оболонці та; за сторонньої допомоги здатен інтерпретувати отримані результати практичного заняття та робити висновки.

E (60 – 66) – оцінка «задовільно» – «3» отримує здобувач, який виявив слабкі знання навчального матеріалу, важко відтворює програмний матеріал, зовсім не спирається на матеріали, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах із загального землезнавства; слабо орієнтується в основних термінах і поняттях, законах і принципах, вченнях і теоріях загального землезнавства, він з труднощами визначає мету і завдання практичного заняття; рідко спирається на раніше отримані знання; слабо володіє методами розв'язування задач, допускаючи при цьому помилки; за сторонньої допомоги здатен інтерпретувати отримані результати практичного заняття та робити висновки.

FX (35 – 59) – оцінка «незадовільно» – «2» виставляється здобувачеві вищої освіти, який виявив незнання значної частини навчального матеріалу, допускає істотні помилки у відповідях на запитання, не вміє застосувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач, не спирається на матеріали, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах із загального землезнавства; не орієнтується у структурі географічної оболонки; не здатний оцінювати роль складових географічної оболонки у житті біоти; не вміє аналізувати будову і фізичні властивості літосфери, атмосфери, гідросфери і біосфери при характеристиці екологічного стану екосистем; не володіє методами розв'язування задач.

F (0– 34) – оцінка «незадовільно» – «2» виставляється здобувачеві, який виставляється здобувачеві, який слабо володіє матеріалом навчальної програми, погано орієнтується у будові географічної оболонки, але знає її складові; не вміє застосувати раніше набуті знання для пояснення суті та етапності виконання методу; нездатен інтерпретувати отримані результати та робити належні висновки.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання результатів навчання даної навчальної дисципліни є:

- відповіді на практичних заняттях;
- співбесіда з лектором;
- підсумкова контрольна робота;
- екзамен.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Предмет, завдання та розвиток ідей землезнавства. Загальна характеристика літосфери. Вступ. Мета Коротка історія розвитку ідей загального землезнавства, завдання та об'єкт загального землезнавства. Роль вітчизняних вчених у становленні землезнавства як науки. Сучасні напрямки наукових землезнавчих досліджень в Україні. Методологія сучасного землезнавства. Джерела інформації в землезнавстві. Методологічні засади землезнавства. Методи землезнавства. Земля і Всесвіт. Будова та основні характеристики Всесвіту. Поняття про Галактики. Наша Галактика. Розвиток вчення про походження Галактики і Сонячної системи. Сонячна система та її будова. Небесні тіла Сонячної системи та їх характеристика. Загальна характеристика Сонця. Місяць як природний супутник Землі. Планети типу Земля. Планети-гіганти. Астероїди, метеорити, комети. Поняття про географічний простір.

Земля і Всесвіт. Будова та основні характеристики Всесвіту. Поняття про Галактики. Наша Галактика. Розвиток вчення про походження Галактики і Сонячної системи. Сонячна система та її будова. Небесні тіла Сонячної системи та їх характеристика. Загальна характеристика Сонця. Місяць як природний супутник Землі. Планети типу Земля. Планети-гіганти. Астероїди, метеорити, комети. Поняття про географічний простір.

Загальна характеристика Землі як планети. Форма і розміри Землі. Рух Землі. Докази добового обертання Землі. Рух Землі навколо Сонця. Рух Землі і календар. Відлік часу і часові пояси.

Літосфера. Фізичні властивості і внутрішня будова Землі. Фізичні властивості Землі. Внутрішня будова Землі та методи її вивчення. Гравітаційне поле Землі. Магнітні властивості Землі. Історія Землі. Поняття про рельєф і його форми Внутрішні (ендогенні) процеси рельєфотворення. Утворення материків і океанів. Основні епохи гороутворення в історії Землі. Зовнішні (екзогенні) процеси рельєфотворення.

Поняття про атмосферу. Екологічна роль атмосфери. Будова та хімічний склад атмосфери. Нагрівання атмосфери. Вода в атмосфері. Тиск атмосфери і вітри. Баричне поле Землі. Загальна циркуляція атмосфери. Циклон. Антициклони. Погода і клімат. Клімат екваторіального поясу. Клімат субекваторіальних поясів. Клімат тропічних поясів. Клімат субтропічного поясу. Клімат помірних поясів.

Гідросфера. Загальна характеристика гідросфери Світовий океан і його розподіл Склад і властивості океанічної води Течії в світовому океані та їх географічне значення Життя в Світовому океані. Біологічні і геологічні ресурси Біологічні і геологічні ресурси океану. Підземні води та їх класифікація. Грунтові води. Форми ґрунтової води. Міжпластові води. Джерела та їх види.

Поверхневі води. Ріки, їх будова і характеристики. Поняття про поверхневі води. Будова ріки. Фізичні показники ріки. Живлення рік. Життя в ріках. Ріки України. Екологічні проблеми рік України. Озера та їх класифікація. Болота, їх значення у природі та житті людини. Класифікація озер. Температурний режим та солоність озер. Водна рослинність і заростання озер. Екологічні проблеми озер. Болота і їх класифікація. Екологія боліт.

Поняття про біосферу. Біосфера Поняття про біосферу. Загальні закономірності розподілу живих організмів. Роль живих організмів у біосфері Роль живих організмів у розвитку атмосфери, гідросфери і літосфери. Поняття про ноосферу. Колообіг речовин у біосфері. Людина і природа. Взаємозв'язок людини і природи. Чисельність населення планети і демографічна проблема. Людські раси та їх рівноцінність. Вплив людини на навколишнє середовище. Оптимізація природокористування і охорона природи. Взаємодія суспільства і природи. Загальні положення. Формування глобальної екологічної концепції.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1. Географічна оболонка. Земля і Всесвіт.
2. Місяць як супутник Землі

3. Планети Сонячної системи. Будова Сонця.
4. Форма і розміри Землі.
5. Атмосфера та її будова.
6. Гідросфера. Світовий океан.
7. Людина і природа. Взаємозв'язок людини і природи.

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студента з дисципліни містить: опрацювання теоретичного матеріалу; виконання завдань згідно з переліком компетенцій, що формуються у межах кожної теми навчальної програми; підготовку до самостійної роботи, підготовку до семестрового екзамену.

- Проаналізуйте методологію сучасного землезнавства. Джерела інформації в землезнавстві. Методологічні засади землезнавства. Методи землезнавства.
- Охарактеризуйте розвиток вчення про походження Галактики і Сонячної системи.
- Розгляньте внутрішні (ендогенні) процеси рельєфотворення. Утворення материків і океанів. Основні епохи гороутворення в історії Землі. Зовнішні (екзогенні) процеси рельєфотворення.
- Опишіть фізичні показники ріки. Живлення рік. Життя в ріках. Ріки України. Екологічні проблеми рік України.
- Опишіть життя в Світовому океані. Біологічні і геологічні ресурси Біологічні і геологічні ресурси океану.
- Проаналізуйте температурний режим та солоність озер. Водна рослинність і заростання озер. Екологічні проблеми озер. Болота і їх класифікація. Екологія боліт.
- Розгляньте і проаналізуйте загальну циркуляція атмосфери. Циклон. Антициклони. Погода і клімат. Клімат екваторіального поясу. Клімат субекваторіальних поясів. Клімат тропічних поясів. Клімат субтропічного поясу. Клімат помірних поясів.
- Охарактеризуйте людські раси та їх рівноцінність. Вплив людини на навколишнє середовище. Оптимізація природокористування і охорона природи. Взаємодія суспільства і природи. Загальні положення. Формування глобальної екологічної концепції.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Засвоєння студентами теоретичного матеріалу з дисципліни перевіряється шляхом усного опитування на практичних заняттях, вміння вирішувати ситуаційні задачі.

Розподіл 100 балів між видами робіт:

Поточна успішність				Екзамен
Відповіді на практичних заняттях	Співбесіда з лектором	Підсумкова контрольна робота	Сума	
50	20	30	100	100
Коефіцієнт погодження			0,6	0,4
Максимально можлива сума балів			60	40
Разом			100	

Поточна успішність (має 100 балів) складається з балів, отриманих на *практичних заняттях* (має 50 балів), виконаної *контрольної роботи* (має 30 балів) та *співбесіди з лектором* (має 20 балів).

Загальний бал на практичних заняттях (має 50 балів) обчислюється за формулою:

$$x = \frac{A}{n} \cdot \frac{K}{5},$$

де A – сума усіх поточних оцінок за чотирибальною шкалою при вивченні змістового модуля, включаючи оцінки «2», n – кількість цих оцінок (не менше 4, якщо $n < 4$, то загальний бал за усні відповіді на практичних заняттях = 0), $\frac{A}{n}$ – середня оцінка за усні виступи, K – кількість балів, відведених на практичні заняття. Кількість балів x заокруглюють до цілих.

Кількість балів, що виставляється за практичне заняття враховує: усне опитування студентів на занятті, знання теоретичного матеріалу, вміння вирішувати ситуаційні задачі. Облік успішності за усні виступи на практичних заняттях студентів групи ведеться за **чотирибальною** шкалою.

Підсумкова контрольна робота (має 30 балів) передбачає виконання описових і тестових завдань з навчальної дисципліни. Сумарна кількість балів, виділених на оцінку контрольної роботи, виводиться шляхом оцінки якості виконаних завдань, що включає правильність виконання тестових і повноту розкриття описових завдань.

Співбесіда з лектором (має 20 балів) проводиться в усній формі та передбачає перевірку знань навчального матеріалу, який засвоїли студенти протягом семестру та матеріалу, який винесений на самостійне опрацювання.

Сумарна кількість балів з дисципліни знаходиться за формулою

$$S_{\text{сум}} = 0,6 \cdot S_{\text{пот}} + 0,4 \cdot S_{\text{підс}};$$

де $S_{\text{пот}}$ – кількість балів за поточний контроль у семестрі, $S_{\text{підс}}$ – кількість балів за підсумковий контроль (екзамен).

Екзамен проводиться за програмою матеріалу, вивченого протягом семестру. Екзамен виставляються за шкалами оцінювання: стобальною, національною і ЄКТС. За талоном №2 і перед комісією проводиться в усній формі з оцінюванням за стобальною шкалою.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ, ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Атласи, карти, глобуси, колекції мінералів.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Рекомендована література:

Основна:

1. Багров М.В. Землезнавство: Підручник / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов; За ред. П.Г. Тищенко. – К.: Либідь, 2000. – 464 с.
2. Дзюбайло А.Г. Загальне землезнавство: підручник з грифом МОН України [для студентів напряму підготовки 6.040106 „Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування”] / А.Г. Дзюбайло, С.С. Монастирська, М.Р. Досвідчинська. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 246 с.
3. Дзюбайло А.Г. Основи природознавства. Землезнавство і краєзнавство. Курс лекцій / А.Г. Дзюбайло, С.С. Монастирська, В.С. Кавчак. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка. – 2007. – 253 с.
4. Мильков Ф.Н. Общее землеведение / Ф.Н. Мильков. – М.: Высшая школа, 1990. – 335 с.
6. Мольчан Я.О. Загальне землезнавство: Навчальний посібник / Я.О. Мольчан, Л.В. Ільїн. – Луцьк: Видавництво ВДУ „Вежа”, 1997. – 332 с.

5. Олійник Я.Б. Загальне землезнавство: Підручник / Я.Б. Олійник, Р.П. Федорищак, П.Г. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2008. – 342 с.
6. Рудько Г.І. Конструктивна геоекологія / За ред. Г.І. Рудько, О.М. Адаменко. – К.: ТОВ "Маклаут, 2008. – 320 с.
7. Рудько Г.І. Землелогія. Еколого-ресурсна безпека Землі / За ред. Г.І. Рудько, О.М. Адаменко. – К.: Вид-во Академпрес, 2009. – 512 с.
8. Федорищак Р.П. Загальне землезнавство: Навч. посібник / Р.П. Федорищак – К.: Вища школа, 1995. – 223 с.

Додаткова:

9. Адаменко О.М. Мій дім – Україна. Роман життя, науки і кохання. Том другий. / О.М.Адаменко. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2006. – 336 с.
10. Бальзатор Гакет – Дослідник Південно-Східної і Центральної Європи: Дослідження і матеріали / Упорядник і науковий редактор М. Вальо, М. Криль. – Львів, 2000. – 318 с.
11. Великі мандрівники / упорядник В. Маркова. – Х.: Промінь, 2004. – 64 с.
13. Заставний Ф.Д. Фізична географія України / Ф.Д. Заставний. – К.: Форум, 2001. – 239 с.
14. Колтун О. Проблеми класифікації антропогенних рельєфотвірних відкладів і процесів / О. Колтун // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій : 36. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 89 – 93.

Методичне забезпечення:

15. Богуцький Андрій. Геологія з основами геоморфології / Андрій Богуцький, Неля Кучманич // Методичні матеріали до проведення лабораторних занять для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „Бакалавр” Дрогобич. Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І.Франка, – 2013. – 50 с.
16. Дзюбайло А.Г. Загальне землезнавство. Навч. мет. посібник / А.Г. Дзюбайло, Н.Г. Кучманич: Дрогобич. Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка. – 2009. – 108 с.
17. Дзюбайло А.Г. Природознавство. Землезнавство. Лабораторний практикум / А.Г.Дзюбайло, Л.М. Прокопів / Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка. 2007. – 56 с.
18. Дзюбайло А.Г. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: методичні рекомендації до лабораторних робіт /А.Г. Дзюбайло, М.І. Головчук: Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка. 2016. – 76 с.